

בס"ד
מסכת

ברכות

פרק תפלת
השחר

בענין תפלת
תשלומין

בס"ד

ולכאורה תלוי ספיקו בהנ"ל, היינו כיון דיסוד תשלומין הוי של חול דבדעיבד יוצא ס"ל דיסוד הוי תשלומין לתפלה של חול, מעיקר הדין שבת ג"כ י"ח ברכות נמצא דהוי תפלה מה שמתפלל תפלה ואינו יוצא שאינו מזכיר קדושת שבת רק אי הוי חיוב תפלה של שבת אבל זה הוי רק תשלומין של מנחה של ערב שבת בדעיבד יוצא,

ג-פר"ח מ"ב [סימן ק"ח ס"ק כ"ה] חיי אדם ס"ל שיצא ועי' שערי ציון שם, שו"ע הרב ס"ל שלא יצא בספר המאורות ס"ל שיצא,

ד-יש לומר שתלוי בהנ"ל אי נאמר דהוי שני פעמים מעריב של השתא הא עכשיו צריך להתפלל תפלה של שבת ולא יוצא, אבל אי הוי של מנחה יש לומר סברא של פר"ח דבדעיבד יוצא, עי' לקמן שפר"ח ס"ל ביסוד דכל פעם תפלת תשלומין הוא לתפלה הקודמות, ויש לומר שאינו תלוי בזה דיש לומר שאפילו אי נאמר דהוי תפלה מנחה אינו יוצא בדעיבד כיון דאסור להתפלל תפלה של חול בשבת, וכן אפילו התפלל תפלה של חול אבל אי לא מזכיר של שבת אינו יוצא,

ד- שכח ליל שבת ומתפלל בבוקר ומתפלל תפלה תשלימין איזהו שמו"ע, אומר אתה

קדשת או ישמח משה,

תלוי בהנ"ל

אי נאמר דהוי השלמה לתפלה הקודמת שהוא מעריב אומר אתה קדשת, ואי הוי שני פעמים שחרית אומר ישמח משה בשניהם ומחל' בזה, א' תשב"ץ אתה קדשת אשל אברהם דתפלה של תשלומין יאמר אתה קדשת ס"ל דהוי שם מעריב, ועי' שערי תשובה סימן רס"ח ס"ק א' הביא בשם השלה"ק לומר ישמח משה וכ"כ בערה"ש דס"ל דאתה קדשת לא שייך לומר בשחרית, דס"ל דה"ה אם שכח בשחרית דמתפלל של מנחה שתים ואומר בה אתה אחד,

ב-מקו"ח אשל אברהם [בוטשאשט] שיאמר

בשחרית אתה קדשת ובמנחה ישמח משה,

ג- ויש מחל' ראשונים בזה דתשו"ר"א בן הרמב"ן סימן ע"ט כתב שיאמר במנחה אתה אחד, ובחיל' הרשב"ץ דלכתחילה יאמר בתפילת התשלומין הנוסח של התפלה הקודמת שמשלים,

ד- קיצור יש לומר שתלוי בהנ"ל, אי נאמר דהוי ב"פ אותו תפלה כגון שכח מעריב ומתפלל שחרית ב' פעמים שמקרי ב"פ אותו תפלה הוי מתפלל ב' פעמים ישמח משה או שכח שחרית ומתפלל מנחה ב"פ מתפלל ב"פ אתה אחד, ואי נאמר דהוי תפלה הקודם, א"כ בשכח מעריב ומתפלל שחרית מתפלל תפלה שני' אתה קדשת, ובשכח שחרית ומתפלל מנחה ב"פ מתפלל תפלה שני' ישמח משה,

הלכה יש לומר בדעיבד יוצא בתפלה תשלומין בשחרית בין אי אמר אתה קדשת ובין אי אמר ישמח משה,

ה- שכח ולא התפלל ערבית בליל ר"ח ושכח

להזכיר בתפלה שני' תשלומין בשחרית

יעלה ויבוא,

יש לומר שתלוי בהנ"ל דאי נאמר דהוי תשלומין למעריב יש לומר דיצא דהא מעריב אינו מעכב יעלה ויבוא, ואי נאמר דהוי שני פעמים שחרית לא יצא דהא בשחרית יעלה ויבוא מעכב, ויש בזה מחל' הפוסקים,

ואפשר לומר שאינו תלוי דהא יש לומר דאפילו כל פעם הוי ב"פ אותו תפלה אפ"ה הכא יש לומר דאי שכח יעלה ויבוא שאין צריך לחזור הגם דהוי ב' פעמים שחרית שצריך לומר יעלה ויבוא יש לומר דאמרינן הסברא לא יהא טפל חמור מן העיקר, ויש לומר דאפילו אי נאמר דהוי מעריב שיש לחזור דהא כל טעם שאינו חוזר במעריב משום דאין מקדשין החודש בלילה והכא הא הוי יום יש לומר דלא יצא אפילו אי נאמר דהוי תשלומין למעריב,

הלכה עי' מ"ב סק"ח ס"ק כ"ו שא"צ

בס"ד

יש לומר שתלוי בזה דאי נאמר דתפלה של עכשיו כגון אי שכח מנחה ומתפלל מעריב שתיים אם הוא ערבית צריך סמוך דמוכח דהוי לתשלומין משא"פ אם הוי מנחה כל שמשלים תוך זמן ערבית ש"ד,

י"ב-ש"ץ להשלים שחרית ע"י שמתפלל מנחה

בתפלה הש"ץ

א-אי אחד לא התפלל שחרית אי יכול להשלים שיהא שליח ציבור למנחה ויתפלל כונה להשלים שחרית, יש לומר שתלוי בהנ"ל אי נאמר דהוי כמו שני פעמים מנחה יכול להשלים להיות ש"ץ במנחה משא"כ אי הוי להשלים לשחרית יש לומר דלא יכול להיות ש"ץ להשלים לשחרית דהא צריך להוציא הציבור עכשיו תפלת מנחה,

עוד כמה נ"מ בדרך אפשר

ט"ו אי צריך להתפלל במנין

ואפשר לומר שתלוי בהנ"ל אי תפלה שעבר צריך להתפלל במנין דהא לא התפלל התפלה במנין, ואי תפלה של עכשיו אפשר לומר שאין צריך, להלכה ראיתי שיש מקילין אבל למעשה יותר טוב להתפלל במנין,

ט"ז- ספק אי התפלל תפלה תשלומין, יש

לומר שתלוי בהנ"ל

י"ז להשלים אחר ד' שעות

אי לא התפלל מעריב אי יכול להשלים אחר ד' שעות דהדין דשחרית צריך להתפלל עד ד' שעות ואי לא התפלל עד ד' שעות יכול להתפלל עד חצות יש לעיין אי יכול להשלים עד חצות תפלה של מעריב אפשר לומר שתלוי בהנ"ל:

אי נאמר דהוי כמו שתי פעמים מעריב יש לומר דלא יכול להשלים אחר ד' שעות דהא עיקר זמן הוי עד ד' שעות ואחר ד' שעות הוי תשלומין א"כ אפשר שלא שייך תשלומין, היינו דכל פעם הוי שם תפלת ערבית משום שהמשיכו זמן תפלת ערבית עד אחר זמן תפלה הסמוכה לה א"כ יש לומר דוקא אם יתפלל בתוך זמן תפילה הסמוכה לה, אבל להתפלל

אחר זמן תפילה הסמוכה לה היינו אחר ד' שעות לאו זמן תפלת שחרית היא ולא יכול להתפלל תשלומין, ואי נאמר דהוי תפלה של עכשיו שחרית יש לומר דכמו שחרית יכול להתפלל אחר ד' שעות כמו כן תפלת תשלומין,

ואפשר לומר אפילו אי הוי תפלת שחרית ג"כ לא יכול להשלים אחר ד' שעות שהרי תפלת שחרית אי אפשר להתפלל אחר ד' שעות אלא בתורת

תשלומין ולא יכול יתפלל תשלומין על תשלומין,

ויש כמה דיעות בזה

פמ"ג [משב"ז סימן ק"ח ס"ק ג'] מתספק, וכן הצ"ח ריש פ"ד דברכות מסתפק בזה,

דיעות שמהני תשלומין למעריב אחר ד' שעות

א-לבוש סימן קח סע' ג' ו

ב-ערוך השלחן [סימן ק"ח סע' י"ד] וראיתי לגדולים דפשיטא להא דאחר שלישי היום אין השלמה לתפלת ערבית,

דעות דס"ל דמותר רק עד ד' שעות

א-מחזיק ברכה [סימן ק"ח אות ב' הביא דברי הרמ"א באלפסי זוט שכתב דהא דטעה ולא התפלל ערבית יתפלל שחרית היינו דוקא עד ד' שעות ותו לא עי' כ"ף החיים ס"ק י"א וכ"כ במ"ב ס"ק ט"ו

ב- עי' מ"ב שהוסיף דאם גם תפלת שחרית גופא לא התפלל עד אחר ד' שעות דצריך להתפלל אז שתיים כיון שעוסק בתפלה,

י"ח- להשלים מנחה אחר חצות אחר עלות

השחר

אם לא התפלל מנחה אי יכול להשלים אחר חצות או אחר עלות השחר דהדין דצריך להתפלל תפלת ערבית לכתחלה עד חצות ואי לאו עד עלות השחר ובשעת הדחק אפילו אחר עלות השחר ויש לעיין אי יכול להשלים תפלת מנחה אחר עלות השחר ויש לומר שתלוי בהנ"ל,

דאי נאמר דהוי מנחה לא יכול דהוי תשלומין למנחה וגם אחר חצות, אבל אי הוי שני פעמים

תדיר מש"ה יתפלל מנחה וצל"ח ס"ל זתדיר דוחה מצוה עוברת מש"ה יתפלל מנחה דמנחה תדיר הגם דע"י זה לא יתפלל מוסף והוי עוברת,

קיצור יש לפרש מחל' אי אין לו זמן להתפלל סוף היום רק מנחה או מוסף אי מתפלל מנחה או מוסף יש לומר בשני אופנים א-או יש לומר אי תדיר דוחה אפילו אי הוי מצוה עוברת מש"ה מתפלל מנחה, ואי תדיר אינו דוחה מצוה עוברת מש"ה יתפלל מוסף קודם, ב-או יש לומר לכו"ע תדיר אינו דוחה מצוה עוברת מש"ה יקדש לבנה ומה שס"ל דמתפלל מנחה הגם שדוחה האינו תדיר דהוי עוברת יש לומר דס"ל דמנחה ג"כ מקרי מצוה עוברת מש"ה תדיר ומצוה עוברת, דוחה אינו תדיר ומצוה עוברת, הגר"ח וואלאזין זצ"ל ס"ל במעשה דאירע שהציבור עדיין לא התפלל מעריב וראו לבנה וחשש שאחר מעריב לא יהיה לבנה והסתפקו אם לומר קידוש לבנה,

אי תדיר דוחה מצוה עוברת

עי' ברא"ש שבת דף כ"ג ע"ב

כ-שכח מנחה ר"ח להשלים מעריב

בלילה

שיש להסביר מחל' שכח יעלה ויבוא אי הוי כמו

שלא התפלל או רק חסרון הזכרה

טעה לא אמר יעלה ויבוא במנחה

א-רבינו יהודה ס"ל דלא יכול להשלים דאינו מרויח כלום במה שמתפלל מעריב דהא בלילה לא יאמר יעלה ויבוא,

ב-חכמי פרובינצ"א ס"ל שיכול להתפלל מעריב

מבואר בהגר"ח שתלוי יסוד אי לא אמר יעלה ויבוא אי הוי כמו שלא התפלל כלל או הוי תפלה רק חסרון אזכרה

[עי' תוס' כ"ו ע"ב מחל' אי יתפלל בלילה ב' שמו"ע א-, רבינו יהודה ס"ל דלא יתפלל מנחה דאינו מרויח כלום היינו דס"ל דהתפלל מנחה רק חסר הזכרה א"כ אין מרויח כלום אי יתפלל עוה"פ דהא לא מזכיר ר"ח בלילה, ולא דמי טעה לא התפלל מנחה בשבת ומתפלל ערבית שתים הגם שלא מזכיר

מקדש שבת דיש לומר כיון דלא התפלל כלל לא רק חסרון אזכרה מש"ה צריך לחזור ולהפלל שנים ב- חכמי פרובינצ"א שצריך לחזור ולהתפלל, דס"ל דהוי כלא התפלל כלל דלא מקרי שהתפלל שמו"ע כלל וזה לשון הגמ' כמבואר בהגר"א כמאן דלא צלי דמי לא דהתפלל רק חסר אזכרה עי' רבינו יונה דתעשה תנאי,

עי' תוס' לקמן כ"ט ע"א שכתב באה"ד אבל היכא שהתפלל כבר לא חשבינן ליה כאילו לא התפלל כלל וה"ה לכל דבר שמחזירין אותו],

ואפשר לומר שתלוי בחקירה הנ"ל אי הוי כמו

שמתפלל ב"פ מעריב או מתפלל מעריב ותשלומין

למנחה

א-דרבינו יהודה ס"ל דתשלומין דהוי כמו תפלת מנחה שיש לו זמן להתפלל גם בערבית א"כ תשלומין הוי תפלת ר"ח וכיון דא"א לו לומר יעלה ויבוא לא חייבו לחזור להתפלל כיון דלא שייך שיהא כתפלת מנחה דהרי לתפלת מנחה צריך לומר יעלה ויבוא ועכשיו לא יכול להתפלל לומר יעלה ויבוא, ב-חכמי פרובינצ"א ס"ל תפלת תשלומין הוא תפלת ערבית ועכשיו אין צריך לומר יעלה ויבוא אפשר להתפלל גם אם לא מזכיר יעלה ויבוא

כ"א-נ"מ אי יכול לצאת תפלה תשלומין

ליל שבת במגן אבות

מבואר במחבר [סימן רס"ח סע' י"ג] פסק דאם התפלל תפלת שמו"ע של חול בלילה שבת ושמע מהש"ץ ברכה אחת מעין שבע מראשו ועד סופו יצא דנחשב כאין תצפלת עריבת, עי' מ"ב [ס"ק כ"ז] דהואיל ותפלת ערבית רשות לכן מקילין בה, ויש לעיין כשאחד שכח להתפלל מנחה בע"ש ושמע מהש"ץ מגון אבות האם יוצא תפל תשלומין יש לומר שתלוי אם תפלת התשלומין דינו כהתפלה שמתפלל בזמנה שני פעמים מעריב או כמו מנחה, יש לומר דאם תפלת תשלומין נחשב כמעריב יש להקל דיצא במה ששמע מהש"ץ מגון אבות דתפלת התשלומין נחשב כתפלת מעריב

תפילה שלימה ורק בתפילת הבינונו שיוצא בה ידי
חובה לגמרי, יתכן שיתפלל בהשלמה ג"כ הבינונו
כיון שכך היה דינו, תפלה ראשונה שמתפלל הבינונו
כמו כן עכשיו, אבל אי נאמר דהוי תפלה שמתפלל
עכשיו הא עכשיו יש לו זמן,

כ"ד-אי מקרי תפלה בציבור

אי אחד שכח ולא התפלל שחרית שמתפלל מנחה
שתיים, והוא מתפלל במנין שמתפללין עכשיו
מנחה, אי מקרי תפלה בציבור דהא הוא מתפלל
תפלה שני' הוי לתשלומין אפשר לומר שתלוי
בהנ"ל א-אי נאמר דהוי כמנחה יש לומר דהוי
תפלה בציבור ב-אי נאמר דהוי שחרית יש לומר
שיהא תלוי מה שמבואר בפוסקים שאחד מתפלל
שחרית במנין שמתפללין מוסף אי מקרי תפלה
בציבור עי' שו"ת באר יצחק ושו"ת אג"מ אי נאמר
דלא הוי תפלה בציבור כיון דאינו מתפלל עכשיו
מנחה, ויש לעיין בזה,

כ"ה-אי יכול להצטרף אחד מתפלל תפלת

תשלומין למנין עשרה

שכח להתפלל שחרית ומתפלל מנחה שתיים אי
התפלה שני' שהתפלל אי יכול לצרף למנין, אפשר
לומר שתלוי בהנ"ל א-אי נאמר דהוי שחרית לא
יכול ב-אי הוי מנחה אפשר לצרף ויש לעיין בזה,

בס"ד

כ"ב

ראיה מלשון

ראשונים וקדמונים דב' פעמים שחרית הוי

תשלומין למעריב,

ולכמה ב' פעמים שחרית,

א

תדיר לפני התדיר יצא וכו', עי' לבוש משום תדיר
ושאינו תדיר וס"ל דהכא מעכב בדיעבד,
ד-עי' מעדני יו"ט אות ת' דהא א"א לומר כן דהא
תדיר ושאינו תדיר אינו מעכב כמבואר במנחות מ"ט
ע"א, ומבואר שם דעשו תקנה כדי שלא יבא
לכתחלה להתפלל בלא זמן תפלה ולכן עשו זה
לעיכובא להתפלל החובה תחלה וממילא שלא יבא
לפשיעה זו,

ה-א"ר כתב הטעם משום שאין התשלומין מתקבלת
אלא אגב החובה שבזמנה,
ו-שו"ע הרב סימן ק"ח סע' א' והמשנה ברורה שם
ס"ק ז' פירושו ע"פ דברי הרשב"א דלא תיקנו רבנן
השלמה אלא בזמן התעסקו בתפלה חיובית ולא
קדם לכן וכו',

ז-עי' ערוך השלחן סימן ק"ח ס"ק ט' וגם זה אינו
מובן דאיפא נמצא גזירה זו, ועוד דהתינח
במזיד, אבל אם עשה זה בשוגג לא שייך גזירה
ורבינו הב"י לא חילק בזה, אלא ודאי דאין
עולה תפלת תשלומין קודם תפלת חובה, וכתב
שם ונ"ל הטעם דכיון דתפלה הוי כעומד לפני
המלך הרי בהכרח לשלם חובתו ההוה תיכף
ומיד ואם לאו הרי הוא כמורד במלכות ואח"כ
יבקש על אשר לא עמד לפניו יתברך מקודם
ואיך יבקש מחילה על העבר ומורד עתה
בעמדו לפניו [ועי' אליה רבה ס"ק א' שנתן גם
הוא טעם והלע"ד כתבתי]

בס"ד

כ"ה

אי אינו יוצא תפלה שמו"ע אי מהני שיהא
עכ"פ שם תפלה לענין שיכול להתפלל תפלת
תשלומין

שכח שחרית וצריך להתפלל מנחה פעמיים והתפלל
מנחה פעמיים, ושכח ואמר ותן טל ומטר במנחה
הראשון אי הוי שם תפלה וממילא הוי שם שמו"ע

בס"ד

כ"ד

כמה ענינים שנוגע לענין תשלומין
טעמים שיש להקדים תפלה של חובה
קודם לתפלה תשלומין

א-הרשב"א פירש לפי שאינו כיון שיקדים תפלת
התשלומים שכבר עבר שמנה לתפלה החובה שהוא
בזמנה,

ב-פירוש הריב"ן כתב מתפלל של מנחה דחביבא מצוה
בשעתה,

ג-הלבוש והובא בט"ז פירוש שהוא מטעם שתפלת
החובת שעתיה הוי תדיר ותפלת השתלומין הוי אינו
תדיר ותדיר ואינו תדיר תדיר קודם וציינו שכ"כ
בשו"ת הרדב"ז, הט"ז והמעדני יום טוב חלקו על
הלבוש וכתבו דמי שבדיעבד הקדים דבר שאינו

ד-ועי' שו"ת רשב"א סימן תמ"ז שמיישב וז"ל שאלו טעה ולא התפלל מנחה במוצאי שבת שחוזר ומתפלל בערב שתיים אינו מזכיר בתפלת התשלומין שבת אלא תפלת שמנה עשרה כתפלת החול אלא שמשום דתפלת המנחה שהיא ראויה בכל יום ולא מחמת מאורע של שבת חוזר ומשלם ,

היינו דתפלת שבת יש שני דברים א-תפלת של שמו"ע ב-שמזכיר שבת א"כ מוצ"ש אפילו אי לא שייך להזכיר היינו דיש בשבת תפלה של שבת וגם אזכרה של שבת ומוצ"ש אה"נ שאינו משלים אזכרה של שבת אבל משלים תפלה משא"כ מוסף זהוי כל תפלה רק מחמת מאורע,

עייש שכתב שחילוק בין תשלומי שחרית למעריב, מנחה לשחרית דשניהם הוי באותו יום, ובין מעריב למנחה דלא הוי באותו יום, דמה שצריך שיהא חובה קודם זהו דוקא להשלים מעריב למנחה, דהוי בב' ימים צריך שיהא בזמן שעוסק בס"ד

כ"ח

בתפלה, משא"כ ביום אחד מהני בכל אופן, ומדיין לשון הגמרא, בדברי ר' יוחנן בשחרית במנחה, דהיינו בזמן השחרית או בזמן המנחה אע"פ שאינו עוסק בתפלה אז, אך תפלה המנחה דאמר ר' יוחנן דמתפלל ערבית שתיים ולא אמר בערבית משמע דבענין שיהא עסוק בערבית כדי שישלים תפלת המנחה והסברא כיון דזמן תפלת ערבית נמשך בשחרית וכן תפלת שחרית נמשך במנחה ולפיכך לא בענין שיהא עסוק בתפלה של אותו זמן כדי להתפלל, אבל מנחה שמתפלל בערבית אינו משום דהוי זמן מנחה רק הוא תשלומין למנחה ולתשלומין בענין שיהא עסוק בתפלה האחרת, היינו דיש לומר דאי משלים שחרית למעריב דמקרי מעריב דהוי באותו יום, וכן מנחה לשחרית יש לומר דמקרי שחרית דהוי אותו יום, ס"ל דלא בענין סמוך אבל מעריב למנחה דהוי תקנה חדש דמקרי ב'פ מעריב יכול להשלים רק אי עוסק בתפלה,

טעם שלא מהני תשלומין במוסף

א-עי' תוס' דף כ"ו ע"א ,

ב-עי' רשב"א וז"ל ועוד נראה לי טעם דכל תפלה שהוא נוספת מחמת מאורע היום אין ראוי להשלימה ביום אחר שכבר עבר מאורע היום, אבל שאר התפלות כיון שהן ראויות בכל יום יש להן תשלומין ביום אחר, ג-ועי' מאירי שהביא וכן כתב בכל תפלה הנוספת מחמת מאורע שביום שאם עבר היום אין בה תשלומין שאין תשלומין אלא לתפלות הראויות לכל יום ומ"מ קשה לי לדבריהם של שבת במוצאי שבת ,